

0. 200

ბრძელ

ქვედას თხზველსაჲსაჲსა

33771

იძულებულია
1904 წ. № 5

დ ე მ ნ ა ს

ა ნ უ

ლიმიტრი ბატონიშვილის თავგადასავალი.

(მ. ბროსე: დამატებანი და განმარტებანი ქართლის ცხოვრებისა).

სიკვდილის ჟამი რომ მოუახლოვდა, ამბობს სტეფანოს ორბელიანი, დავით III დაიბარა კათალიკოზი, პირველნი დიდებულნი და მათთან ერთად ძმა თავისი გიორგი და შვილი თავისი დემნა. წინ სალოცავი თავისი ხატი დაისვენა, ჯვარი წამებულისა და წმინდა სახარება და უთხრა: „საქართველოს დიდებულნი, კარგად მოგეხსენებათ, რაოდენი ღვაწლი დაგდოთ მამაჩემმან; მან აღადგინა სამეფო და სიკვდილის წინ მე დამილოცა იგი წმინდა, დანაწერი ანდერძით. მე უკვე ვგრძნობ აღსასრულსა ჩემსა; ჩემს ძმას გიორგის, თითონაც აქა ბრძანდება, არავითარი უფლება არა მაქვს სამეფო ტახტზედ და როგორც მე მერგო სამეფო გვირგვინი მამაჩემისგან, ისე მე გარდავცემ გვირგვინს ჩემს შვილს დემნას თქვენ, დიდებულთა, თანადასწრებით. შენ, ძმაო გიორგი, ჩემი ალაგი დაიჭირე, მხედართ მთავრობა გაუწიე ქვეყნის ჯარებს, მამიჩვენის ანდერძით შენთვის ბოძებულ მამულით ისარგებლე, ვიდრე ჩემი შვილი დავაჟაკდება.“ ივანეს დაუძახა, სემბათ ორბელიანის შვილს დააფიცა, რომ წმინდად ასრულებს მის უკანასკნელ ბრძანებას; მერმე აიყვანა თავისი შვილი და ივანეს ჩააბარა. შემდეგ სხვა დიდებულნი დააფიცა, ბატონიშვილს არ ვუღალატებთ და

რა დავაჟკაცდება, მეფედ ვაკურთხებო; მიიცვალა და*) წინა-
პართა სასაფლაოში გელათში იქმნა დაკრძალული. მას შემ-
დეგ ბავშვი ივანეს სახლში იზრდებოდა და იწრთვნებოდა.

გიორგიმ უწარჩინებულეს დიდებულთა და კათალიკოზის
გული მოიგო, მეფობა განიძრახა, მაგრამ ვერ გაებედნა და
ვერ გაემხილებინა თავისი წადილი სემბათ ორბელიანის და
მის შვილებ ივანე და ლიპარიტისთვის. ერთისთვის შემდეგ
გიორგისთან შეკრბენ ყველა დიდებულნი და აზნაურნი და
ივანეც მივიდა თავისიანებით. გიორგიმ გააგებინა თავისი გან-
ძრახვა და ბევრის ხვეწნით და ვედრებით დაარწმუნა—მე არა-
ფერს წამარამევე ჩემს ძმისწულს და როდესაც გაიზრდება და და-
ვაჟკაცდება, სამეფო ტახტზედ დავსვამ თანახმად ჩემის ძმის
ანდერძისაო. გიორგი ბედნიერი კაცი იყო ყოველ თავის სა-
ქმეში, ძალით აღსავსე და მეტად სამართლიანი. გიორგის დროს
მეტად გაფართოვდა სამეფო; პირად თითონაც ბევრს ომში და-
ესწრო თავის მხედრობით და მამაც მხედართ მთავარ ივანეს
წინამძღოლობით სრულიად შეარყია სპარსთა და თურქთა ძა-
ლა. ამ გიორგიმ აიღო ქალაქი ანი 610—1161 წ. მერმე მთე-
ლი შირაქი, რომელიც ივანეს უბოძა, პირველს მხედარო-
მთავარს საქართველოსას, შვილს სემბატ ორბელიანისას, ისე
რომ მას შემდეგ მის საკუთრებად დაიდვა. ერთხელ ანის კა-
რებთან ამ ივანემ დაამარცხა შაჰი-არმენი, რომელიც ქალაქის
ასაკლებად წამოსულიყო 40000 კაცით; მეფეს არ დაუცადა,
რომელიც საშველად მოდიოდა, და ისე შეება მტერს. მეორედ
მძლავრი ათაბეგი ილდიგუზი დაამარცხა, გაგის მინდორში,
როდესაც 100000 კაცით მოდიოდა მეფის გიორგის წინააღმ-
დეგ საქართველოს ასაოხრებლად და მეფის წარსატყვევნად. ივა-
ნე ისე მოხერხებულად მოიქცა და თავის გმირულ ვაჟკაცობით
იმისთანა უკიდურეს მდგომარეობაში ჩააყენა მტერი, რომ მან
მიუტოვა კარვები, იარაღი, მრავალი სურსათი და საკლავ-სა-
ბამი საქონელი და გაიქცა ღამე. მაგრამ მიუხედავად ამოდენა

*) 1154 წელს. რედ.

სამსახურისა და ბრწყინვალე საქციელისა, მეფე მხოლოდ გარეგნად უმადლოდა ივანეს, პატივსა სცემდა და დიდებას ანიჭებდა. გულის სიღრმეში კი უნდობლობა ედვა მის ნორჩ მოწაფისა გამო და შემთხვევას ეძებდა, მაგრამ ამოდ, რომ ჩუმად მოეწამლა ბატონიშვილი; მაგრამ ივანემ იცოდა მისი განძრახვა. მამა მისი სემბათი დიდს სიბერეში მოკვდა და დასაფლავებულ იქმნა თავის წინაპართა შორის, საერისთავოს მემკვიდრეობა გარდასცა თავის შვილებს ივანეს და ლიპარიტს.

წელსა 626—1177 არეულობა მოხდა საქართველოში და ორბელიანთა გვარი მთლად ამოწყვეტილ იქმნა. მეფე გიორგი 21 წელიწადი მეფობდა და ყმაწვილი დემნა დავაჟკაცდა. როდესაც ივანე, იმისი ძმები და შვილები სოფ. დარბაზში, აგარაკში იმყოფებოდნენ რა განცხრომას ეძლეოდნენ, დაინახეს უმთავრესნი დიდებულნი და მათთან ერთად დემნა მათკენ მიმავალი. ივანე, —უთხრეს დიდებულთა, —მოიგონე რას შეჰპირდი და რა შეჰფიცე მეფე დავითს; გაფრთხილდი, ფიცი არ გატეხო. დრო არის სამეფო ტახტზედ აბრძანდეს ბატონიშვილი; გიორგი სახატეში ბრძანდება რამდენიმე მხლებელით; ჩვენ ყველანი მზადა ვართ ჩვენი მოვალეობა ავასრულოთ. —ღმერთმა დაგვიფაროს, —უპასუხა ივანემ, —ფიქრადაც არ უნდა მოგვივიდეს პიროცხებულის მოკვლა. მაგრამ შეფიცულის ასასრულებლად, დემნა ტახტზედ დავსვათ, გიორგი დავიჭიროთ, წმინდა ფიცი დავადებინოთ და ხელიც მოვაწვინოთ, რომ დაემორჩილება თავის ძმისწულს; მაშინ გავანთავისუფლოთ და ნება მივცეთ თავის მამულში იცხოვროს. ყველანი დავთანხმენ ამ აზრს და საჩქაროდ ჯარების კრებას შეუდგნენ. მაგრამ ერთი მცირე წლოვანი ყმაწვილი, რომელსაც გაეგო ეს გარდაწყვეტილება, ღამე წავიდა და მეფეს შეატყობინა. მეფე მაშინადვე ცხენს მოახტა, თბილისს გაიქცა და იქ გამაგრდა. ივანემ ამისი არა იცოდა რა და მხედართ აგროვებდა და ჯარს ამზადებდა. ყველა დიდებული და პატიოსანი ქართველი თანაუგრძობდა და მის დასახმარებლად მრავლად მიდიოდნენ დარბაზს, აგარაკში. აქ იყვნენ ერისთავნი ქართლი-

სა*), ყვარყვარე, ერისთავნი ჯავახეთისა, კახაი და ამისი შვილი, დიდი გამრეკელი, მეზნაი ჯაყელი, ერისთავნი ტაშირისა, ჰასან კაიენელი, გრიგოლ, შვილი ამპირატისა, ანელი, რომელთა შეერთებულნი ძალნი 30 თას კაცხედ მეტს შეადგენდნენ. მარტოდ, უჯაროდ დარჩენილმა მეფემ დაიბარა ვინმე ყიზჩაყი, ყუბასარად წოდებული და რაკი სხვა მოსარჩლე არა ჰყავდა, მოახერხა და 5000 კაცამდე შეკრიბა. რა გაიგეს შეთქმულთ ქალაქში მისვლა მეფისა და იქ გამაგრება, ტფილისისაკენ არ გაემართნენ შესაბრძოლებლად და ელოდნენ, მეფე თითონ ამხედრდება ჩვენს წინააღმდეგო. რაკი ძალიან გაგრძელდა საქმე, გამრეკელი დაემორჩილა ადამიანის გონების ბუნებრივს დაუდგრომლობას, მოსწყდა შეთქმულობას და გიორგისთან მივიდა ღამე. ეს რომ ნახა, გრიგოლ მაყისტროსიანიც ასევე მოიქცა, სხვებმაც ამათ წაბაძეს და ერთი ერთმანერთის საიდუმლოდ მიდიოდნენ და თავს უკრავდნენ მეფეს, ისე რომ მისი ძალა მით უფრო მძლავრდებოდა, რამდენადაც დემნა სუსტდებდა. მართლაც ვინც კი გიორგის მხარეს გადავიდა, დიდი პატივისცემით მიიღო მეფემ, საჩუქრებით აავსო, მხიარულად დროს ატარებინებდა და დიდს წყალობას ჰპირდებოდა, — ყველაფერს წავართმევ ორბელიანთ და თქვენ მოგანიჭებთო. რაკი ასე მომაგრდა და გაძლიერდა გიორგი და ამასთან თავის ძმისწულის და ივანეს სისუსტეც იცოდა, დიდი ლაშქრით ამხედრდა მეფე. ეს რომ გაიგო, ივანემ სამშვილდეს ციხეში მოაგროვა რაც კი ებადა თავის საგვარეულოს სალარო ძველის-ძველ დროიდგან შეძენილი და სარჩო საბადებელი; იქ უწარჩინებულესი მხედართ-მთავარნი დატოვა, თითონ კი თავის ჯარით და თავის და დემნას დიდებულ მომხრეებით ლორში შევიდა და მეტად გამაგრდა. თავისი ძმა ლიპარიტ და ორი თავისი შვილი ათაბეგს ილდილუხთან გაგზავნა ჯარებით შველის სათხოვნელად. აგარაკს რომ მივიდა, მეფე გიორგიმ აქ ვერაფერს ჰპოვა, სამშვილდეს ალყა შემოართყა, 25

*) ავტორი უცვლელად ხმარობს სიტყვებს „ქართლის ერისთავნი“ და ეს ამტკიცებს, რომ ქართულით უნდა იყოს თარგმანი ეს ცნობა.

დღეს იქ იდგა, აიღო და ციხის მცველნი გამუსრა. იმავ დროს ხელთ იგდო ორბელიანთა ძვირფასი საუნჯენი და ყოველი ქონება და ლორის ასაღებად გაემართა. და რადგან ივანე გამაგრდა ციხეში 13 როტიტის თვისას და რადგან შიგ იმყოფებოდა მეპეკის 5-ამდე*), ციხეში მყოფნი სასოწარკვეთილებას მიეცნენ და დიდებულნი თითო-თითოდ ღამით ჩამოდიოდნენ თოკებით ციხის კედლებზედ და თავს უკრავდნენ მეფეს. ცოტა ხანს უკან წარწინებულ დიდებულთაგან, თავის გულის სანდო მეგობართაგან წერილი მოუვიდა ივანეს; წერილი ისარს შემოაყოლეს და ურჩევდნენ—დამორჩილდი მეფეს, შეურვიდიო,—რადგან ეშინოდათ ათაბეგი ილდილუზის ჯარებისა. წერილის შინაარსი ასეთი იყო:

„დიდებულო ივანე გმირო მამაცო და უძლეველო, შთამომავლობით ჩინელო, მძლავრის ხელმწიფისა შტოო, ივერიას შემოხიზნულო, სადაც დაუფასებელი დიდება შეიძინე; სასახლის უმაღლესო გამგეო და მეფის გიორგის მხედართ მთავარო, თუ შენი მშვიდობა გინდა, გიყვარს შენი სიცოცხლე და შურის ამძვრელი შენი დიდება, თუ გინდა შეიჩინო შენი მამული, რომელიც საქართველოს მეფის მამულის ნახევარზედ მეტია, დაივიწყე პირველი შენი ფიცი, შენი დაპირება და დავითის ანდერძი; დაემორჩილე გიორგის, მძლავრს ხელმწიფეს საქართველოსას; აიღე და მოართვი ძვირფასი ძღვენი ჭაბუკი დემნა, შვილი დავითისა, მიზეზი ურიცხ უბედურებისა, რომელიც თავს დაგაწვა შენს ციხეში.“

ეს წერილი რომ მიიღო, ივანემ პასუხი მისწერა, რომელიც ისარს მოაბა და ციხიდგან გარეთ გადისროლა:

„საყვარელო ჩემო დიდებულნო, მძლავრნო და შემძლებელნო თავადნო, მე ივანე ორბელიანმა წავიკითხე რჩევა თქვენს უსტარში მოწერილი, მაგრამ ვერ დავეთანხმე შიგ გამოთქმულს აზრებს. ადამიანი, რომელიც სიცოცხლის სიყვარულით გატაცებული, უღალატებს ღვთიურს კანონს და ფიცს

*) როტიტი—დეკემბერი, მეპეკი—ივლისი.

გასტეხს, იუდას ჯილდოს მიიღებს: ცეცხლში ეგდება უკუნი-
თი უკუნისამდე ეშმაკთა შორის. მე არ შემიძლიან სუსტს და
წარმავალს არსებას ერთის დღის სიცოცხლისა გამო ფეხით
გავთელო იღთქმა მეფისადმი დადებული და წმინდა ფიცი გავ-
ტეხო; დეე, მოგვკვდე ჩემის სიტყვის ერთგული ჩემს კეთილ
მეფესთან; იქ მივიღებ დაუფასებელ ჯილდოს, რომელსაც ვე-
ლარავინ წამართმევს.“

თუმცა ყოველივე ქართულად იყო დაწერილი, ჩვენ
ვთარგმნეთ და სომხურად გავაწყეთ.

რა კი ნახეს, რომ უღრეკელი იყო მისი ნება, მედგრად
შეუდგნენ ბრძოლას. მაგრამ დემნა, რომელიც მეტად ადვი-
ლად შეშინებულიყო, ღამით თოკით ჩამოძვრა ციხის კედელ-
ზედ, ბიძასთან მივიდა, დაუჩოქა და დააფიცა, სიცოცხლეს
ნუ გამომწირავო. ეს რომ ნახა, გაღალღებულმა მეფემ კაცი
გავზავნა ივანესთან: „რა გქონდა სამტრო, — შეუთვალა გიორ-
გიმ, — რად გწყუროდა ჩემთან შურის ძიება? ახლა რაღა საფუ-
ძველი გაქვს, რომ აჯანყებული იმყოფები? მართალსა ბრძა-
ნებს მეფე, უპასუხა ივანემ, დაიფიცოს, რომ არას მავნებს, მა-
მულს არ ჩამომართმევს, და ვეახლები. გიორგიმ ფიცი დასდო
და ივანემაც გაბედა და მეფესთან მივიდა. მეფემ სიხარულით
აღსავსემ თავდაპირველად უსამძღვრო სიკეთით მიიღო, მრავალი
წყალობა უბოძა, ვიდრე ყველა მის შვილებს და გვა-
რეულობას ხელთ იგდებდა. მერმე კი ფიციც დაივიწყა, აღ-
თქმაც, დააჭერინა ივანე და თვალეზი დაათხრევირა; რაც შე-
ეხება დემნას, რომელსაც ივანეს ქალი ჰყავდა, ის არ აკმარა
რომ დააჭერინა და თვალეზი ამოსთხარა, კიდევაც დაასახიჩრა,
რომ მემკვიდრე აღარ მისცემოდა. ქავთარ, უნცროსი ძმა ივა-
ნესი, სემბატი მისი შვილი და ზინაი, მისი ძმისწული დახო-
ცილ იქმნენ მეფის ბრძანებით; ყველა იმისი ნათესავნი, საზო-
გადოდ, კაცი და ქალნი დაიღუპნენ ან დახოცეს, ზოგნი სა-
სმელით მოწამლულნი, ზოგნი წყალში დაახრჩეს, ზოგნი მა-
ღალ კლდიდგან გადაჩეხეს, ისე რომ იმათი სახელის სხენებაც
კი განქრა. მეფემ ბრძანება გასცა — აღმოეფხვრათ ყოველი

კვალი ორბელიანთა გვარისა და დაეწერათ ისტორია ამ აჯანყებისა არა ქეშმარიტ მიზეზების დაკვალად, არამედ თანახმად თავის სურვილისა და მრავალ სიცრუით და სამარცხენო ცილისწამებით გაავსებინა. გარდა მაგისა გამოაცხადებინა, დაწყევლილ იქმნება ყველა, ვინც საქართველოში იმათს სახელს ახსენებს, დაწყევლილ იქმნება, ვინც ორბელიანის გვარისა საქართველოში შემოსვლას გაბედავს. და ეს საშინელი დადგენილება დაცულ იქმნა საშვილიშვილოდ. ეს მოხდა 626—1177 წ.

როგორც ანგარიშობენ, ათას წელიწადზედ მეტი არის მას შემდეგ, რაც ორბელიანები ჩინეთიდგან მოვიდნენ და ასე აწამა, ამოჟლიტა და განდევნა მემკვიდრეობით მამულებიდგან გიორგიმ ეს თავადიშვილნი. ზოგნი უგონებენ, გატაცებულნი იყვნენ სამეფო ტახტის სურვილითაო, მაგრამ ეს მტკნარი სიცრუეა და ძაღლის ყეფა, რადგან იმათ თავიანთი სიცოცხლე გასწირეს მეფე დავითისადმი დადებულ აღთქმის ასასრულებლად, იმის შვილისა გამო, როგორც შეეფერება პატიოსანს კაცს, თავის ხელმწიფის ერთგულს. თავის წმინდა სამსჯავროში ღმერთი კარგად გაარჩევს, ვინ იყო მწამებელი და ვინ იყო წამებული.

ამასობაში ლიპარიტმა, ივანეს ძმამ, რომელიც ათაბაგი ილდიღუზთან იყო წასული თავისი ორი შვილით—ელიკუმ და ივანეთი—სპარსეთი შესძრა, თავის ძმის საშველად დიდი რაზმი წამოიყვანა, რომელსაც თითქმის 60 ათასი ცხენოსანი შეადგენდა. მაგრამ რაკი გაიგო შემადრწუნებელი ამბავი, სთქვა: რა დამიშავეს უცოდველმა ქრისტიანებმა, იმათ ხომ ბრალი არა მიუძღვით რა დანთხეულ სისხლში, რომ ისინი დავსაჯო! უკან გაბრუნდა და ათაბაგი ილდიღუზთან დარჩა. საშინელმა სევდამ მოიცვა, დარდი მოერია და უცხოეთში მოკვდა. ერთი იმის შვილთაგანი, ელიკუმი, იქვე დარჩა; ელიკუმის ძმა ივანე განჯის ემირთან მივიდა და იქ ცხოვრებდა დიდებით და წარჩინებით აღვსილი. შემდეგ თამარ მეფის დროს დაიყოლიეს და მრავალი ხვეწნის და ფიცის შემდეგ შინ მივიდა. თავის

მამულებიდან მხოლოდ ორბეთი-ლა დაუბრუნეს. დღევანდელი ორბელიანნი ივანეს შვილები არიან.

ორბელიანთა განდევნის შემდეგ გიორგიმ იმათი მამულები იმათ მტრებს და მოლალატეთ დაურიგა და დანარჩენი ყიფჩაყს ყუბასარს, რომელიც ზევით მოვიხსენიეთ. უკანასკნელი ისე აამაღლა მეფემ, რომ ორბელიანთა კუთვნილი ჯარის უფროსობა უბოძა და საქართველოს ყველა ჯართა სარდლად გახადა. მაგრამ გიორგის სამეფო გვირგვინის მემკვიდრე ერთი ქალის, თამარის, მეტი არავინა ჰყავდა და მოკვდა 633—1184 წ.

ავ. მაჭავაციაძე.

947.922

8 938